

„t Seghen Waert”

Kwartaalblad van het Historisch Genootschap

Oud Soetermeer

opgericht 12 januari 1949

themanummer archeologie
november 1959

'T S E G H E N W A E R T

Kwartaalblad van het
Historisch Genootschap Oud Soetermeer

5ste jaargang, nr. 5

november 1989

Dagelijks bestuur Historisch Genootschap:

voorzitter: C.A.L. van Wieringen, Mauritsstr. 10
tel. 164735
secretaris: Ronald Grootveld, Glanswit 33, 2718 AD
tel. 611720
penningmeester: C. Lieveerse-Hoekman, Hoekerkade 101
tel. 414724
girorekening: 4788145 t.n.v. H.G. Oud Soetermeer

Redactieadres: Mw. C.J. Moerman-van Voorst,
Irenelaan 15, 2712 CC; tel. 163487

Contactpersonen werkgroepen:

Archeologische: Patrick van Domburg, Voorweg 162
Werkgroep (AWZ) tel. 517058

Genealogie en: Marjoleine Vijverberg, Stekelbaars-
heraldiek sloot 35; tel. 316552

Interviews oude: Gloria Stuijt, Bunzingweide 14
Zoetermeeders tel. 417175

Archiefonderzoek: Ronald Grootveld, Glanswit 33
tel. 611720

Historisch Museum 't Oude Huis:

Conservator: Hilje Wolfson, p/a Dorpsstraat 7,
2712 AB; tel. 164735 (dagelijks
tussen 9 - 16 uur)

Openingstijden: woensdag-, zaterdag- en zondag-
middag van 13 - 16 uur

VAN DE REDACTIE

U vergist zich niet: dit jaar verschijnt er een extra vijfde nummer van 't Seghen Waert met als thema: archeologie. Naast enkele mededelingen en zaken van huishoudelijke aard treft u in deze uitgave voornamelijk bijdragen van leden van de Archeologische Werkgroep Zoetermeer aan. Deze betreffen o.a. de geschiedenis van de reeds jaren bestaande werkgroep, de huidige onder handen zijnde projecten en een beschrijving van de verschillende werkzaamheden die door de AWZ verricht worden. We hopen dat dit themanummer bijdraagt tot een verbreding van de interesse - voor zover u die al niet had - in de Zoetermeerse archeologie.

DIALEZING OVER RIJNLAND 29 NOVEMBER

Op woensdag 29 november zal de heer J.H.M. Sloof, werkzaam bij de afdeling Archieven van het Hoogheemraadschap van Rijnland, een dialezing houden over Rijnland en zijn archieven. Achtereenvolgens komen de geschiedenis van het hoogheemraadschap en de lotgevallen van Rijnlands archieven aan bod. Een en ander zal zo mogelijk zijn toegespitst op Zoetermeer.

Het oudste stuk in Rijnlands archieven dateert al van 1255 en het oudste betreffende Zoetermeer uit 1443. In 1578 kochten de hoogheemraden het huidige fraaie gemeenlandshuis aan de Breestraat in Leiden en lieten daar een "ijseren comptoir" voor de archieven bouwen. Bij Rijnland berusten overigens ook de archieven van al de voormalige Zoetermeerse polders. De dialezing wordt gehouden in de Morgenster aan de Nassaulaan, aanvang 20.00. Toegang voor leden van Oud Soetermeer is gratis, niet-leden betalen f. 2,50.

LEDENVERGADERING 12 DECEMBER A.S.

Hierbij nodig ik u uit voor een ledenvergadering, te houden op 12 december a.s. in de Morgenster aan de Nassaulaan, aanvang 20.00 uur. De agenda ziet er als volgt uit:

1. Opening.
2. Verslag ledenvergadering 9 mei 1989 (zie elders in dit blad).
3. Mededelingen van het bestuur.
4. Begroting 1990 (zie elders in dit blad).
5. Bestuursverkiezing: ingevolge de statuten kunnen drie bestuursleden namens de AWZ in het bestuur worden benoemd. Een zetel is al enige tijd leeg en dhr. G.C. Dullaart treedt af per 1 januari a.s. Voorgesteld wordt om de heren P. van Domburg en L. van Zwet tot bestuurslid te benoemen.
5. Rondvraag.
6. Sluiting.

Na de vergadering volgt een diapresentatie over oud-Soetermeer.

Soetermeer

CURSUS OUD SCHRIFT 1990

Met ingang van januari 1990 organiseert Oud Soetermeer wederom een cursus paleografie voor beginners. Het doel van deze cursus is het zelfstandig kunnen lezen en in modern schrift overnemen van Nederlandse teksten uit de 16e-18e eeuw.

De cursus wordt gegeven op 15 dinsdagavonden en kost inclusief lesmateriaal (en koffie!) f. 50,-. Belangstellenden kunnen zich opgeven bij Ronald Grootveld, tel. 611720 (overdag 070-648904).

NIEUWE LEDEN

Sinds 1 september zijn de volgende personen lid geworden van het Historisch Genootschap:

W.J. Benschop, Hoekerkade 97; P. Boelsma, Marseillepad 24; L. van der Burg, Frederik Hendriklaan 32; P. van Buytene van Reeuwijk, Blauw-roodlaan 79; J. du Clou, Zijlberg 56; K. du Clou, Cornelis Boslaan 1472; P. Goedegebuure, Van Speijkstraat 8; E. Jenné, Graaf Adolfstraat 26; H.F. de Jong, Lumeystraat 14; J.F.M. Kamphuis, Vissendreef 123; J. Kinkel, Hoogaarskade 10; C. Koopman, Van Lodensteinstraat 30; M. Kranenburg, Fats Wallerode 1; J. Lastdrager, Kadelaan 121; C. van der Linden, Leidsewallen 56; S.T. Linthout, Dorpsstraat 68; H.O. Mulder, Waterland 23; Taco Nijman, Brasemsloot 12; W.J. Oosenbrug, Munnikenland 13; J.J. van Oudenaarden, Savelsbos 265; R.C. von Prehn Wiese, Schoutenhoek 229; A. Rademaker, Banckerstraat 5; G. Ronk, Griekenlandlaan 185; P. Roskott, Berliozrode 21; M.C. Schout-Velt huys, Fl. van Brederodelaan 168; A. Tuinenburg, Bernhardstraat 2; G. van Ulden, Croesinckplein 81; C.H.L. Valkenburg-Wolters, J.W. Frisostraat 40; E. Vanderberghe, Sartrezijde 58; P. Vermeer, P.C. Boutenshove 23; A. Vollebregt, Napelsgeel 133; W. Voskamp, Tulpentuin 11; P. van der Wal, Dr. J.W. Paltelaan 64; C. Wasbauer, Safarigeel 100; S.C.C. van Wieringen, Granietgroen 199

Een fantastisch resultaat: op naar de 600!
Is uw broer/zus, buurman/buurvrouw al lid?
Probeert u het eens - wie zich voor 1 januari
(slechts f. 10,-) opgeeft ontvangt het jubileumboek van Oud Soetermeer nog gratis.

VERSLAG LEDENVERGADERING 9 MEI 1989

1. Opening: de voorzitter opent de vergadering om 20.00 uur en heet allen welkom, speciaal dhr. Van den Dool, die vanavond voor het laatst als bestuurslid aanwezig is. Hij constateert dat de vergadering overeenkomstig de vereisten in de statuten is opge- roepen.
2. Mededelingen: het bestuur is voornemens een beleidsnota voor de vereniging samen te stellen voor de periode 1990 e.v. Er staan vele activiteiten op stapel en het bestuur hoopt onder de inmid- dels ruim 500 leden vele aktievelingen te ontmoeten. Er wordt druk gewerkt aan het jubileumboek van onze vereniging dat in oktober a.s. gepresenteerd zal worden. In verband met hun veer- tigjarig lidmaatschap wordt voorgesteld de heer K.P. Janse en mevrouw J. Kalisvaart-van der Sar te benoemen tot ereleden van de vereniging. Dit voorstel wordt ook gedaan voor onze oud- voorzitter, de heer H.J. Oskam, dankzij wiens bemoeienissen we thans over 't Oude Huis beschikken. De vergadering gaat akkoord met deze voorstellen. De nieuwe ereleden zullen ter gelegener tijd officieel gehuldigd worden. De voorzitter deelt vervolgens mede dat de opvolging van dhr. Van den Dool door mw. Lieverse- Hoekman in het bestuur inmiddels een feit is. Hij heet haar dan ook officieel welkom in de ledenvergadering.
3. Verslag ledenvergadering 27-10-1988: goedgekeurd.
4. Jaarverslag 1988: goedgekeurd.
5. Jaarrekening 1988: na toelichting door dhr. Van den Dool goedgekeurd. Hij memoreert dat in 1988 twee mijlpalen zijn be- reikt: de vereniging beschikt over de grootste reserve in haar geschiedenis en voor het eerst is het contributiebedrag van f. 10.000,- overschreden! In dit financiële kader vraagt dhr. Van Waaij of de kosten van het jubileumboek door de vereniging ge- dragen worden. De secretaris deelt mede dat het geldelijke risi- co geheel bij Drukkerij Ribberink ligt.
6. Verslag kascommissie: de commissie heeft de boekhouding van de penningmeester over 1988 in orde bevonden en de penningmeester wordt dan ook gedechargeerd.
7. Nieuw lid kascommissie: naast mw. Bruggeman wordt dhr. A. Col- lentreur benoemd i.p.v. de aftredende mw. Moerman.
- 7a. In verband met het gevorderde uur verlaat dhr. Van den Dool de vergadering - echter niet na door de voorzitter hartelijk be- dankt te zijn voor de trouwe dienst van vier jaar penningmees- terschap en de positieve bijdrage aan het funktionieren van de vereniging in de afgelopen jaren.
8. Statutenwijziging: na een toelichting door het bestuur wordt het voorstel tot wijziging zoals aangegeven in het ontwerp van notariskantoor Jacobse dd. 7-4-1989 met algemene stemmen aange- nomen. De secretaris wordt gemachtigd al datgene te doen wat nodig mocht zijn om de betreffende akte van statutenwijziging te doen verlijden.
9. Rondvraag: dhr. Schneider vraagt zich af hoe het museum fin- nancieel rond komt. Het bestuur deelt mede dat het museum draait op gemeentelijke subsidie. Zijn idee om de leden van Oud Soeter- meer om een speciale bijdrage te vragen vindt weinig bijval. De leden zouden dan ieder jaar drie acceptgirokaarten in de bus krijgen. Dhr. Collentreur vraagt of er nog excursies komen dit jaar. Op 24 juni zal een tocht naar Den Haag ondernomen worden en in augustus wordt deelgenomen aan Kerkepad naar Limburg. Dhr. Klos zou graag een tweede sleutelbos van het museum willen heb-

ben. Het museumbestuur zal dat regelen. hij stelt voorts voor om de stadswandeling zoals die vroeger op 30 april werd gehouden in ere te herstellen. Dat lijkt een goed idee voor 1990. Ook stelt hij voor om met Oud Soetermeer eens een bezoek te brengen aan het gemeentehuis om daar dia's en de maquette van modern Zoetermeer te bekijken.

9a. Dhr. P. van Waaij treedt dit jaar af als bestuurslid en stelt zich niet herkiesbaar. Dit afscheid is reden om hem te bedanken voor zijn inzet in de afgelopen vier jaar en hem met een boekenbon en een bos bloemen uit te luiden. Nog juist op de valreep komt de heer J. van der Kraan binnen. Hij is het 500e lid van de vereniging en krijgt dan ook door de voorzitter een kado aangeboden, vergezeld van applaus door de vergadering.

10. Sluiting: de voorzitter sluit de vergadering om 21.30 uur.

Ronald Grootveld, secretaris.

MUSEUMJAARKAARTEN WEER TE KOOP

De museumjaarkarten 1990 zijn te koop in 't Oude Huis tijdens openingsuren van het museum. De prijzen zijn: t/m 25 jaar f. 15,-; 26-64 jr f. 40,- en 65+ f. 25,-. LEDEN van OUD SOETERMEER krijgen KORTING van f. 15,- op de f. 40,-kaart! Snel halen dus die kaarten!

BEZORGERS GEVRAAGD

In verband met een verhuizing en een dankje als lid zijn twee bezorgwijken van 't Seghen Waert vacant. Het betreft De Leyens (13 adressen in de schouwen, stroken en zijdes) en Meerzicht (19 adressen in de bergen). Wie helpt ons 4 x per jaar gedurende een halfuurtje? Graag een telefoontje naar A. van Noort, 163559. bij voorkeur tussen 18-19.30 uur.

Begroting Historisch Genootschap Oud Soetermeer 1990

<u>Baten</u>	<u>Ver.</u>	<u>AWZ</u>	<u>totaal</u>
Contributies en donaties	11.000	3.500	14.500
Eenmalige giften	150		150
Opbrengst lezingen en cursus	500		500
Opbrengst verkopen boeken	1.000		1.000
Opbr.advertenties kwart.blad	1.000		1.000
Rente giro en plusrekening	500	30	530
Ottrekking Fonds Restauraties		150	150
Totaal begrote baten	14.150	3.680	17.830
 <u>Lasten</u>			
Huisvestingskosten	1.600	1.500	3.100
Belasting en verzekeringen	100		100
Bestuurs-, vergader- en secretariaatskosten	500	100	600
Algemene kosten	300	50	350
Telefoonkosten	400		400
Lidmaatschappen en abonnementen	250	50	300
Literatuur en bibliotheek	150	150	300
Ledenvergaderingen	300		300
Lezingen- en sprekerskosten	1.500		1.500
Werkgroepen:			
Interview Oud Soetermeer	100		100
Genealogie en Heraldiek	500		500
Collectie en aanwinsten	1.000		1.000
PR, voorlichting en educatie	500		500
Uitgave kwartaalblad	4.000		4.000
Software PC		200	200
Documentatie en tekenwerk		200	200
Laboratorium- en restauratiekosten		600	600
Materialen en gereedschappen		500	500
Opgravingskosten		300	300
Diversen	100	30	130
Reservering aanschaf kopieerma- chine	1.000		1.000
Voordelig saldo begroting 1990	<u>1.850</u>		<u>1.850</u>
Totaal begrote lasten	14.150	3.680	17.830

toelichting

op basis + huidig aantal leden x f 20,-
Donaties iets lager geraamd dan inkomsten 1989

In 1990 wordt een cursus Oud Schrift gegeven
Zoetermeer-Zegwaard in Grootmoederstijd royalties f 200,--;
Jubileumboek 40-jarig bestaan 200 x f 4,- = f 800,-
op basis van huidig aantal en uitgifte van 4 keer per jaar

restant Fonds Lions'Club uit 1987

huur, heffing en onderhoud, waaronder onderhoud tuin Oude Huys
onroerend-goedbelasting en verzekering inventaris incl. AWZ

kosten voor onderhoud kopieerapparaat, dia-apparaat etc.

Kamer van Koophandel, vaktijdschriften, zusterorganisaties
vakliteratuur voor lezingen en werk AWZ
Jaarvergadering en begrotingsvergadering in de Morgenster
6 bijeenkomsten met 4 à 5 sprekers. Kosten + f 275,- per avond

uitbreiding collectie c.q. aankopen
nieuwe ledenwerfaktie
kostenverhoging door nieuwe drukkerij;gelijke verschijningsfrekw.

verzamelen, ordenen, vastleggen en bewaren van gegevens
herstellen en onderzoek archeologische vondsten

kosten van voorbereiding en uitvoering opgravingen

deze post moet nog nader worden ingevuld

DE ONTWIKKELING VAN DE ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP ZOETERMEER

De Archeologische Werkgroep Zoetermeer (A.W.Z.): een begrip in Zoetermeer. Het is een van de werkgroepen van het Historisch Genootschap. Een ieder weet dat de A.W.Z. zich bezig houdt met opgravingen naar het verleden. Maar hoelang is de A.W.Z. daar al mee bezig? En waar heeft zij in haar bestaan onderzoek verricht?

Op deze en andere vragen zal in het nu volgende stuk een antwoord worden gegeven.

De Sectie Archeologie

Op 1 april 1971 werd de Sectie Archeologie van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer opgericht. De groep maakte een zeer enthousiaste start: op de ledenvergadering van 22 november 1971 werden meteen al werkgroepen opgericht die zich bezig zouden gaan houden met literatuur- en kaartstudie, en terreinmetingen t.b.v. het project Huis te Palenstein.

Op 17 maart 1972 bracht de Provinciaal Archeoloog van Zuid-Holland, drs. Sarfatij, een bezoek aan de werkgroep om op het terrein van de afgebroken Brinkersfabriek in de Dorpsstraat een kijkje te nemen i.v.m. het aantreffen van eventuele restanten van de laatste fase van Palenstein (Rozenhof, zo men toen dacht). De provinciaal archeoloog achtte het niet raadzaam een onderzoek naar Palenstein te starten vanwege een pas aangebrachte laag puin.

De werkgroep zocht destijds contact met andere archeologische verenigingen en ging zich o.a. bij de opgraving van kasteel Altena te Delft oriënteren. Tevens sloot zij zich aan bij de Archeologische Werkgemeenschap Nederland, waarbij cursussen archeologie gevolgd konden worden.

De werkgroep bestond uit zo'n 16 leden. Enkele pioniers die we veel in de A.W.Z.-archieven tegen komen zijn: Dhr. en mevr. Prins, waarvan de laatste archeologie studeerde, dhr. P. van Waay, dhr. E.W. van den Burg, dhr. Z. van Herwijnen en dhr. P.G. Hoefnagel.

Het grondgebied van Zoetermeer werd door hen nauwlettend in het oog gehouden en maar liefst 21 plaatsen werden als toekomstig terrein van onderzoek aangewezen.

Sedert het einde van 1973 vernemen wij niets meer van de Sectie Archeologie. Pas in 1976 wordt er weer iets op archeologisch gebied ondernomen.

Een nieuwe werkgroep?

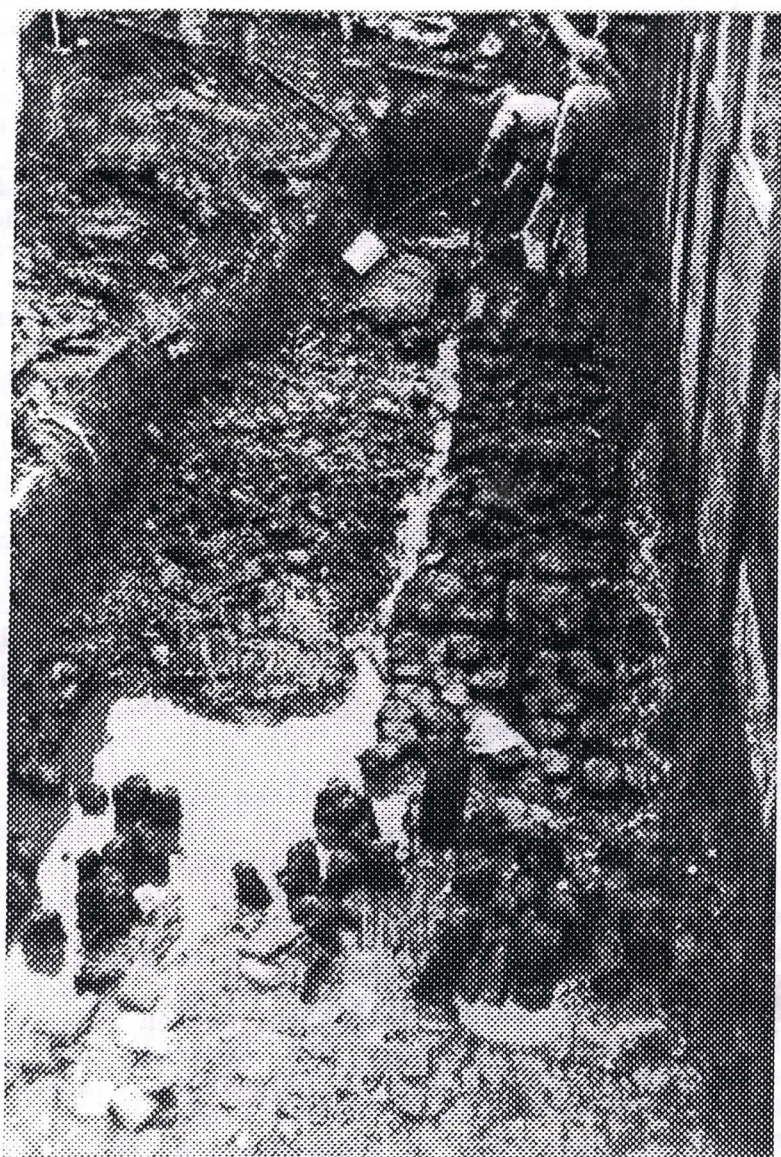
In mei 1976 nam G. Koek het initiatief tot het verrichten van archeologisch onderzoek aan de Reguliersdam nabij de watertoren. Een muurtje en een vloertje met plavuizen werden aangetroffen evenals een beerput. Uit de overgeleverde rapporten blijkt dat men onvoldoende overzicht had verkregen om iets over de ouderdom van het gevondene te zeggen. Om verschillende redenen zijn door deze werkgroep geen andere projecten ter hand genomen.

Het ontstaan van de A.W.Z.

Vanaf maart 1978 ging opnieuw een aantal personen zich bezighouden met archeologie. Genoemd kunnen o.a. worden: mevr. Van Vulpen, dhr. Kaag, dhr. De Vries, dhr. Stoffer, dhr. Van Waay en dhr. Koek. De groep ging met verschillende namen door het leven: "Werkgroep Archeologie", "Archeologische Werkgroep", al dan niet met toevoeging "Zoetermeer". In 1978 stond het project Dorpsstraat 42/44 op het programma. Een enkele munt, een spinsteentje en de gebruikelijke scherven werden aangetroffen. Teleurstellend was dat er zich in de achtertuin van de percelen 42/44 geen funderingen bevonden. Archiefonderzoek in de jaren tachtig wees toevallig uit dat dit niet zo vreemd was: de afgelopen 200 jaar is op de betreffende plaats geen bewoning geweest.

In april 1979 werd de eerste spade de grond in gezet op perceel 108 in de Dorpsstraat (Stahlecker). Beschoeiingen, bestaande uit gestapelde dakpannen, houten constructies en rioleringen werden blootgelegd. Men herkende dit niet als zijnde restanten van het Huis te Palenstein, alhoewel men er wel rekening mee hield deze te zullen vinden.

In juni van dat jaar vond er archeologisch onderzoek plaats in de tuin van Dorpsstraat 30. Hiervan zijn helaas erg weinig gegevens overgeleverd: slechts uit enkele foto's kan geconcludeerd worden dat er een fundament gevonden moet zijn.

In het najaar van 1979 werd een opgraving gedaan op het terrein van de voormalige gereformeerde kerk aan de Pilatusdam. Deze (spoed)opgraving leverde enkele gave en reconstrueerbare vondsten op.

Dat niet alles op rolletjes verliep bij een werkgroep met alleen maar vrijwilligers blijkt uit de notulen van de diverse vergaderingen. Het zijn problemen die niet alleen voorkomen bij de oprichting van een werkgroep. In 1980, ruim twee jaar na stichting, had men te kampen met strubbelingen op opgravingen en irritaties tussen de leden, hetgeen vooral te wijten was aan onvoldoende taakverdeling en taakverwisseling. Ook blijkt dat men altijd gestreefd heeft naar een zo professioneel mogelijke aanpak. Iedereen zou zoveel mogelijk moeten leren tekenen, meten, waterpassen, etc.

Financieel hield de werkgroep zich staande door prenten te verkopen. Later lukte het om min of meer vaste donaties te verwerven, waarop de A.W.Z. ook nu nog grotendeels steunt.

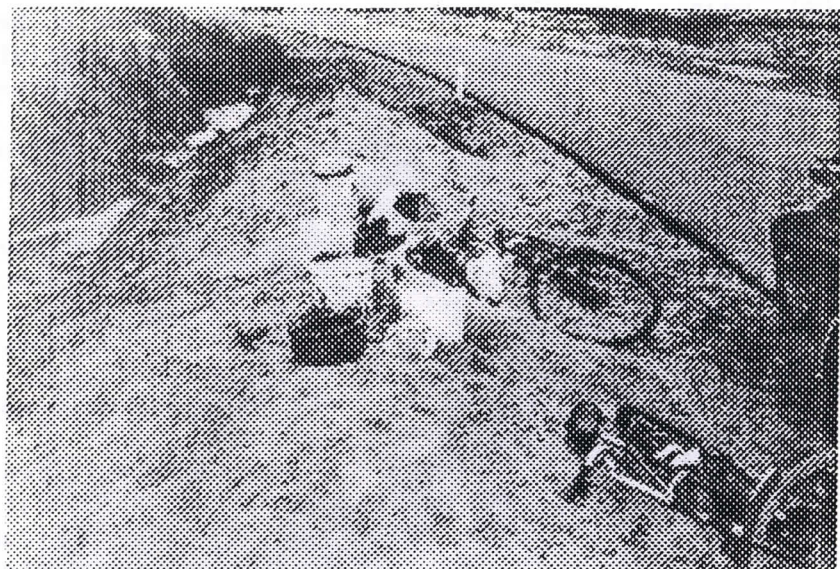
In maart 1980 werd de spade in de tuin van Dorpsstraat 28 gezet. Het project kan om verschillende redenen als succesvol betiteld worden. Ten eerste werd er inderdaad een sloot met een beschoeiing gevonden, hetgeen het doel van het project was. Ten tweede werd het veldwerk goed aangepakt: er werd o.a. een meetsysteem opgezet en er werd getekend. Bovendien werden er dagrapporten geschreven die het mogelijk maakten later nog eens een blik te werpen op de opgraving. Tenslotte werden er een aantal vondsten gedaan (o.a. een deel van een blaasinstrument, een zalfpotje en tinnen lepel) die de ouderdom van de sloot konden aangeven.

Het ledental van de werkgroep schommelde in september 1980 rond de 15 personen. De dinsdagavond was vaste werkvond, de zaterdag veld-werkdag.

Groei van de werkgroep en uitbreiding van ruimte

Tijdens de ledenvergadering op 2 oktober 1980 werd officieel voorgesteld om de Werkgroep onder de naam "Archeologische Werkgroep Zoetermeer" (A.W.Z.) op te nemen in de statuten van het Genootschap.

De werkgroep die tot dan toe geen eigen ruimte had, kreeg in 1981 een gedeelte van de zolder van de Kinderboerderij aan de

Voorweg tot haar beschikking. De vondsten werden hier gewassen, gesorteerd en geplakt.

In de periode januari 1981 - juli 1983 werd er gegraven aan de Noord-Aasche Vliet, alwaar resten van 17e eeuwse bewoning werden aangetroffen. Het was een van de eerste projecten waarbij een projectleider werd gekozen door de leden. Deze persoon diende het project te coördineren. Een insteekhaven, ook wel wijk genoemd en funderingen van een huis werden blootgelegd. Vele borden, pannen, botten en enkele munten, lepels en schoenen werden aangetroffen.

Bij een noodopgraving (de werkgroep kreeg niet veel tijd voor onderzoek) in september 1982 op het perceel Dorpsstraat 81 werd de mooiste vondst sinds tijden gedaan: een nagenoeg gave rijksdaalder, geslagen in Luik in 1569.

In 1983 werden nog een aantal opgravingen verricht. Twee maal werd er in de Vlamingstraat t.h.v. nummer 20 gegraven. Beide opgravingen leverden nagenoeg geen resultaten op. Door slechte communicatie met de gemeente en/of het bouwbedrijf was het niet mogelijk om in mei 1983 van de unieke mogelijkheid gebruik te maken om bij de molen aan de Stationsstraat te graven. Slechts een vluchtig onderzoek heeft hier plaats gehad. Bij toeval werd het fundament van een oudere molen gevonden.

De belangrijkste "vondst" deed de A.W.Z. in 1984: het jaar waarin een gedeelte van ridderhofstede Palenstein werd gevonden. Het betrof de resten van een verstevigd huis, omringd door een slotgracht. Het huis moet gebouwd zijn in de periode 1370-'90. Het veldonderzoek duurde ruim twee jaar en er werden ruim 4000 arbeidsuren in gestoken. Gemiddeld werd er met acht mensen gewerkt. Tevens werd er in 1984 begonnen met een uitgebreid onderzoek langs de Leidsewallenwetering. Het zou het grootste project aller tijden worden gelet op het gebied waarover het zich uitstreckte (2 km bij ongeveer 50 meter). Er werden resten gevonden van een achttal huizen en vele sloten. Globaal kan men de datering van de huizen als 16e-18e-eeuws weergeven. Ook dit veldwerkonderzoek zou een aantal jaren in beslag gaan nemen.

De A.W.Z. onderging in 1984 een aantal veranderingen. Zo kreeg zij een schoollokaal aan de 5 Meistraat tot haar beschikking. Dit bood de mogelijkheid om in een verwarmde ruimte vondsten te wassen, te tekenen en wat dies meer zij. In een gedeelte van deze ruimte werd een laboratorium

ingericht t.b.v. het conserveren en restaureren van archeologisch materiaal. Een van de leden ging zich bezig houden met dendrochronologie (boomringendatering) hetgeen ten goede zou komen aan de datering van bij archeologisch onderzoek gevonden hout.

Opvallend is dat vanaf 1984 de gemiddelde leeftijd van de leden aanzienlijk lager ligt dan de jaren ervoor: de meerderheid van de leden is ook nu nog niet ouder dan 25 jaar.

Naast de twee grote, zojuist genoemde projecten werd er in mei 1985 een noodopgraving verricht nabij het Buitenpark in het noord-westen van Zoetermeer, alwaar zich nu heuvels bestaande uit afval bevinden. Er werd hier een zestal zgn. "daliegaten" aangetroffen, daterend uit de 13e eeuw. Dit zijn, kort gezegd, met veen en eventueel afval dicht gegooide kuilen die destijds gegraven zijn om er kalkrijke zavel uit te winnen. Deze zavel werd over de akkers die uit veen bestonden verspreid om zo het land vruchtbaarder te maken (meer hierover in P. van Domburg, "Zoetermeer van dorpskern tot groeikern", juli 1987). Voor zover bekend waren nog nooit eerder in Zuid-Holland daliegaten aangetroffen.

Een "eigen" gebouw

Het jaar 1986 stond in het teken van het in gebruik nemen van 't Oude Huis. Er werd door o.a. leden van de Archeologische Werkgroep hard gewerkt aan een goede inrichting van de verschillende ruimten: de tekenkamer voor de bibliotheek en verdere "papierwinkel" van de werkgroep; de schervenkamer voor het sorteren, plakken en eventueel restaureren van bepaalde voorwerpen; het depot, voor opslag van tentoonstellbare objecten; de garage voor opslag en verwerking van nog niet schoongemaakte vondsten en de stalling van opgravingsmateriaal.

Het veldwerkonderzoek van project Palenstein liep eind 1986 ten einde. De grootste klus zou echter nog komen: het wassen, nummeren, tellen en plakken van de scherven om vervolgens een eindrapport te kunnen schrijven.

In de zomer werd er onder supervisie van de A.W.Z. door de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis gegraven aan de Leidsewallen. Er werd een sloot uit de 17e/vroege 18e eeuw blootgelegd.

In februari 1987 werd 't Oude Huis officieel geopend. Er was

(en is) onder de bevolking van Zoetermeer grote belangstelling voor de A.W.Z. blijkens de opendag die ter gelegenheid van de opening werd gehouden. Vele mensen kwamen met spullen die ze zelf gevonden hadden en waarvan ze graag wilden weten of het oud was en wellicht enige waarde had.

In 1988 werd, na 4 jaar, het veldwerk van het project Leidsewallen stopgezet. Archeologisch onderzoek was helaas onmogelijk geworden vanwege het afgraven van de wallen. Verder werd er in een hoog tempo gewassen: De vondsten van drie jaar werden binnen enkele maanden schoon gemaakt. De vondstverwerking werd in 1989 vergemakkelijkt en verbeterd doordat er gebruik gemaakt kon worden van een computer, geschonken door de Firma Lamboo. Thans staan alle depotvondsten in een databasebestand.

In maart van dit jaar werd een archeologisch onderzoek gestart bij de boerderij van dhr. Kalisvaart op de Reguliersdam, nabij de Afrikaweg. Dit onderzoek is thans nog gaande. Een sloot, daterend uit de 17e eeuw, die in fasen is gedempt, is aangetroffen. Evenals bij Palenstein is ook bij dit project uitgebreid archiefonderzoek verricht. Zo zijn bijv. alle eigenaren van de huizen aan de dam vanaf 1580 bekend.

De werkgroep telt thans (november 1989) om en nabij de 20 voornamelijk jeugdige leden.

De A.W.Z. naar 2000

Het kopje doet futuristisch aan, maar laten we ons niet verkrijken: het betreft "slechts" een periode van tien jaar. Zoals uit het voorgaande stuk al bleek kan er in tien jaar veel onderzoek verricht worden. Het is niet de bedoeling om hier een gedetailleerde voorspelling te doen omtrent de toekomst van de A.W.Z. en hetgeen er onderzocht zal gaan worden. Nee, we zetten alleen een aantal verwachtingen op papier.

Zoals wellicht bekend is, zal er in en bij de Dorpsstraat nieuwbouw gepleegd worden. Dit betekent dat een van de oudste bewoonde plekken van Zoetermeer, zo niet de oudste, verstoord zal worden. Dit brengt met zich mee dat eventueel aanwezige sporen uit het verleden vernietigd kunnen worden. De definitieve plannen zijn nog niet bekend en er kan dus ook nog niet precies aangegeven worden waar de A.W.Z. onderzoek

zal gaan verrichten. Zeker is wel dat er op de parkeerplaats naast Albert Heijn gebouwd zal gaan worden. Mogelijk gebeurt dit al begin 1990. Daarom zijn reeds nu voorbereidingen gaande om daar een archeologisch onderzoek te kunnen starten. Er zal contact met de gemeente gelegd worden, om te spreken over zowel hun als onze plannen. Ook moet er archiefonderzoek gedaan worden om er achter te komen hoe in het verleden de perceelscheidingen gelopen hebben. Tevens dient te worden onderzocht waar precies verstoringen in de bodem hebben plaats gehad als gevolg van de bouw en afbraak van de Brinkersfabriek en eventuele andere gebouwen.

Ter afsluiting van een archeologisch onderzoek dient er een rapport te worden geschreven. Momenteel wordt er gewerkt aan het rapport van het project Palenstein. Het is de bedoeling dat dit in 1991 uitgegeven wordt.

Ook zal er gewerkt gaan worden aan de verslagen van de opgravingen aan de Leidsewallen en de Reguliersdam. Van dit laatste project liggen de meeste vondsten nog vuil in de garage, hetgeen betekent dat zij de procedure van wassen, nummeren, wegen, passen, plakken, tekenen en beschrijven nog moeten ondergaan.

Er is voor de komende tien jaar dus nog genoeg werk te verzetten! Het zal van het ledental en het enthousiasme afhangen of de werkzaamheden ook daadwerkelijk verricht zullen worden. Zoals het er nu uitziet zal dat best lukken!

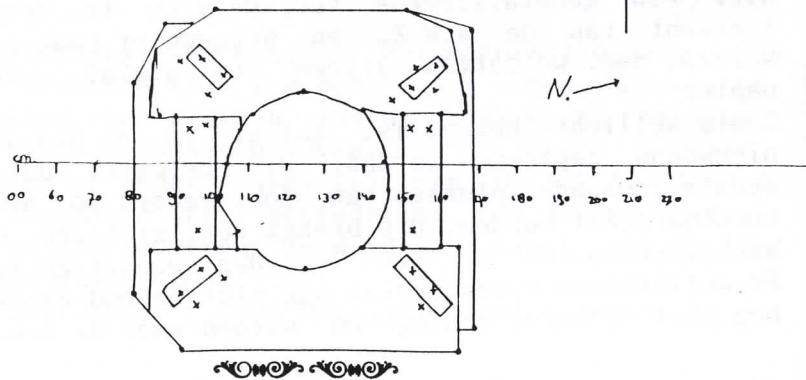
Patrick van Domburg

10 juli 1989 VN 109.426 →

Pr. 109 Telkenaar BT + SDR waarneming waterput

Wt. Randweg 107 in Noordelijk 24 in Oostelijk B

x = spybees

DE ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

Voor een archeologische werkgroep is het opgraven een van de belangrijkste middelen om informatie te verkrijgen. De gegevens die de opgraving oplevert moeten nauwkeurig worden vastgelegd, omdat deze tijdens de werkzaamheden vernietigd worden: men kan immers op een bepaalde plek maar eenmaal een opgraving doen. In de toekomst zullen de opgravingsmethoden en -technieken waarschijnlijk verbeteren, zodat er dan meer informatie uit een opgraving gehaald kan worden. Het is dus zaak nu alleen die stukken op te graven die bedreigd worden. In de praktijk vinden opgravingen dan ook meestal plaats op bouwterreinen.

Er wordt niet op ieder bedreigd terrein gegraven. Er moet natuurlijk ook een gerede kans bestaan om iets interessants aan te treffen. Welke gebieden interessant (kunnen) zijn wordt bepaald met behulp van historische bronnen zoals oude kaarten, door archiefonderzoek en soms door bestudering van luchtfoto's of oppervlaktevondsten. Doordat in Zoetermeer en omstreken tijdens de periode van vervening grote gebieden tot aan de klei zijn afgegraven, liggen archeologisch interessante plaatsen meestal langs oude wegen en dijken, waar geen veen afgestoken mocht worden.

Door het inklinken van de grond en het storten van afval en mest op een erf, treft men op plaatsen waar al langer bewoning is (geweest) vaak pakketten "kultuurlagen" in de grond aan. Die lagen verschillen van elkaar in kleur en structuur en zijn van een paar cm. tot soms wel een meter dik. De ouderdom van de lagen neemt in het algemeen toe naarmate ze dieper zitten. Onder de kultuurlagen bevindt zich de bovenste natuurlijke laag, in Zoetermeer meestal veen of zeeklei. In deze natuurlijke lagen bevinden zich geen sporen van menselijke activiteit en ze zijn dus voor de archeoloog niet interessant.

In de kultuurlagen kan men resten van voorwerpen (scherven, leer, metaal) en bodemsporen (funderingen, beschoeiingen e.d.) aantreffen. Voorwerpen zijn, mits ze compleet genoeg zijn, in tegenstelling tot bodemsporen meestal wel te dateren. Datering van vondsten kan op veel manieren gebeuren. De meest praktische methode, die vooral bij aardewerk veel wordt toegepast, is het vergelijken met voorbeelden uit de literatuur. Hierbij wordt vooral gelet op de vorm en het soort

materiaal. Door de geleidelijke ontwikkeling van gebruiksvoorwerpen door de eeuwen heen kan men een reeks van elkaar opvolgende modellen (typen) opstellen: een typologie. Door vergelijking met de typologie kan een vondst nauwkeuriger worden gedateerd. Hiernaast kan men gebruik maken van historische schilderijen waarop de voorwerpen voorkomen of van eventueel op het voorwerp aangebrachte tekens of merken, waarmee de fabrikant achterhaald kan worden.

Aangezien een bodemlaag gedurende een bepaalde periode opgebracht werd, zullen de vondsten die zich hierin bevinden uit diezelfde tijd stammen. Door de vondsten per vlak (= laag) te verzamelen kan men dus de hele laag en daarmee ook de bodemsporen in die laag dateren. Om de volgorde en de aard van de lagen vast te leggen wordt een tekening gemaakt van het verticale vlak (de wand van de opgravingsput), de zgn. profieltekening. Daarnaast wordt ook nog een tekening van het horizontale vlak (de bodem van de opgravingsput) gemaakt: de vlaktekening, waarop beschoeiingen, fundamenten e.d. goed vast te leggen zijn. Uiteraard wordt alles ook zo veel mogelijk gefotografeerd.

Na een opgraving worden de scherven gewassen en vervolgens krijgen ze een vondstnummer, dat nodig is om scherven uit hetzelfde vlak (en dezelfde put) bij elkaar te kunnen houden. Omdat de ouderdom van een losse scherf niet nauwkeurig is vast te stellen, moeten de scherven eerst in elkaar gepuzzeld worden tot de oorspronkelijke voorwerpen zoals pannen, potten, borden e.d. Dan is het nodig om te weten uit welke laag het voorwerp komt zodat (via de vondstnummers) de lagen inclusief de bodemsporen gedateerd kunnen worden.

Houten, leren en metalen voorwerpen worden in het lab van de AWZ geconserveerd. Wanneer dit niet zou gebeuren, zouden ze onherroepelijk vergaan. Redelijk complete, bijzondere of interessante voorwerpen gaan naar het depot om later eventueel tentoongesteld te worden. De rest van de verwerkte vondsten wordt opgeslagen in kisten.

Het doel van een opgraving is uiteindelijk te komen tot een verslag waarin de resultaten en conclusies van het onderzoek worden weergegeven. Hiertoe worden de uitkomsten van statistische bewerkingen van de vondstenadministratie, de bestudering van tekeningen en archiefonderzoek samengevoegd en geïnterpreteerd.

Tot voor kort werd de AWZ-vondstenadministratie bijgehouden

op formulieren. Het opzoeken van de beschrijving van vondsten kostte dan ook enorm veel zoek- en bladerwerk. Sinds begin 1989 maken we voor dit werk gebruik van een computer, die veel tel- en zoekwerk van ons heeft overgenomen.

In het verslag komen naast een beschrijving van de opgravingswerkzaamheden onder andere conclusies te staan met betrekking tot de bewoning, de bebouwing en de sociale status van de bewoners van het stuk grond gedurende de periode dat de grond door hen gebruikt werd. Zo kan men een beter beeld krijgen van de manier waarop mensen hier in die tijd leefden en is er weer een stukje geschiedenis van Zoetermeer ontrafeld.

B. Tuinstra

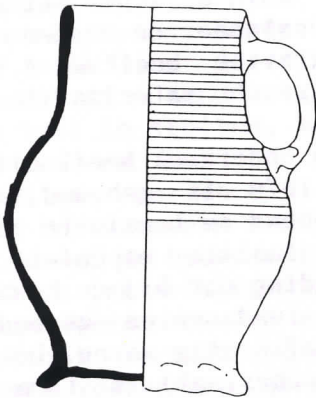
DE UITWERKING VAN HET PROJEKT PALENSTEIN

In de jaren 1985/86 is in de tuin en onder het huis van Dorpsstraat 108 een opgraving geweest naar de resten van het Huis te Palenstein. Met deze opgraving heeft de A.W.Z. een schat aan informatie en archeologisch materiaal over deze hofstede naar boven gehaald.

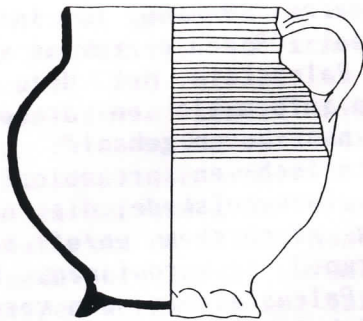
Het historisch en archeologisch onderzoek heeft uitgemaakt dat deze ridderhofstede, die na 1370 is gebouwd, meerdere malen is afgebroken en/of verbouwd om tenslotte in de 19e eeuw voorgoed te verdwijnen. Het laatste wapenfeit van het Huis te Palenstein is een vermelding dat bij de bouw van de Brinkersfabriek in de jaren '50 fundamenteën gevonden zijn die waarschijnlijk van dit Huis afkomstig waren. De fabriek (die ondertussen ook al niet meer bestaat) is toen gedeeltelijk op deze oude fundamenteën gebouwd.

Er is door de onderzoeken die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden (de A.W.Z. heeft een tiental jaren geleden ook al eens gezocht naar Palenstein) een gigantische hoeveelheid materiaal bij elkaar gebracht. Denk bijvoorbeeld eens aan alle scherven, potjes, pannetjes, botten, tekeningen, foto's enz. die alleen al van de opgraving gekomen zijn. Al deze materialen brengen een zee van werk met zich mee. Zo moet van

de scherven bepaald worden waar ze vandaan komen en hoe oud ze zijn. Aan de hand van het botmateriaal moet bekeken worden welke dieren er zijn gevonden. Alle tekeningen die op de opgraving zijn gemaakt, moeten worden bekeken en van de sporen die er op te zien zijn, moet een interpretatie en een datering worden gegeven. De archieven moeten worden doorgespit om alle opgegraven gegevens te kunnen plaatsen in het beeld van die tijd. En er komt nog meer bij. Naar aanleiding van archiefonderzoek verwachten we dat er nog een voorloper van Palenstein te vinden is onder de parkeerplaats naast Albert Heijn in de Dorpsstraat. Het gaat hier om een waarschijnlijk vrij grote boerderij die een belangrijke rol moet hebben gespeeld al voor de tijd dat het Huis te Palenstein werd gebouwd. De gemeente heeft plannen om onder andere op die plaats nieuwbouw te gaan plegen. Als het mogelijk is dat wij daar een noodopgraving kunnen uitvoeren, zou dat een grote stap zijn in het onderzoek naar de oorsprong en het belang van Zoetermeer/Zegwaard in de middeleeuwen.

Muz. 100 - 726-1
166 Bw 100-03

Muz. 100 - 726-3
166 Bw

De enorme hoeveelheid werk die dit en de vorige onderzoeken met zich mee brengen, heeft echter als gevolg dat het niet altijd mogelijk is om alle voorwerpen even nauwkeurig te bekijken en te beschrijven. Om uit alle informatie van deze opgravingen en archiefonderzoeken toch zoveel mogelijk bruikbare gegevens te halen is een kleine "werkgroep" opgericht die zich tot doel heeft gesteld alle gegevens van Palenstein te verzamelen en samen te voegen in een (wetenschappelijk verantwoord en toch leesbaar!) rapport. Om dit te volbrengen zal een aantal mensen een bepaald aspect van de gegevens onderzoeken en beschrijven. Deze onderzoeken zullen dan als aparte hoofdstukken in het boekje worden behandeld. Zo zal er een hoofdstuk komen over de historie, over het botmateriaal, over het aardewerk enzovoort. Vragen als: "Wie woonden hier?", "Hoe welgesteld was men?" en "Wat aten ze?" zijn enkele van de vele die we zullen proberen te beantwoorden. We hopen door deze aparte onderzoeken te combineren een compleet beeld te kunnen vormen van dit, voor Zoetermeer toch zeer waardevolle, object. Ook de aanvullingen die we, als het enigszins mogelijk is, zullen krijgen van de noodopgraving in de Dorpsstraat worden zo veel mogelijk in het boekje verwerkt.

Daar dergelijke onderzoeken nogal tijdrovend zijn, streven we ernaar om het boekwerkje rond september 1991 voltooid te hebben.

E.G.C. Dullaart

OPROEP !!!!!

Aan al diegenen die vondsten of gegevens hebben die (al is het maar vermoedelijk) betrekking hebben op Palenstein verzoeken wij om dat aan ons te melden.

Om U gerust te stellen: als U vondsten heeft hoeft U niet bang te zijn dat we ze willen "afpakken", voor ons is het voldoende om te weten dat ze bestaan! We zijn te bereiken op het volgende adres: Joyce van Dijk / Eric Dullaart, D. v. Teilingenlaan 349, tel: 424574 (na 19.00 uur). Bovendien zijn we iedere donderdag vanaf 20.00 uur en zondag tijdens de openingstijden van het museum in 't Oude Huis aanwezig.

HOUT ONDERZOEK

Archeologen maken al meer dan een halve eeuw gebruik van het jaarring onderzoek om de ouderdom van voorwerpen te bepalen. Het zag er naar uit dat de radioactieve C-14 methode het ouderwetse jaarringen tellen zou verdringen, maar niets is minder waar. De jaarring methode is sinds enige tijd de nauwkeurigste van alle. Zo nauwkeurig dat de C-14 methode helemaal geijkt wordt met de jaarringen. Datering van eiken gebeurt door middel van dendrochronologie. Zo heet het jaarring vergelijking onderzoek, met als taak het bepalen van de ouderdom van hout door het analyseren van de jaarringen. De methode is al meer dan honderd jaar oud. Professor Kaptein uit Groningen, de astronoom, wees aan het einde van de vorige eeuw al op de mogelijkheden van dit onderzoek. Pas in de jaren zestig echter maakte dit onder archeologen in Amerika en Duitsland echt opgang als tegenhanger van de C-14 methode. In Nederland zijn we er pas een paar jaar mee bezig, voornamelijk voor het eikenhout. Het wordt in Nederland bij het Instituut voor Pre- en Protohistorie in Amsterdam en bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort uitgevoerd. Er zijn niet zo veel instrumenten voor het onderzoek nodig. Een meetmicroscoop met een nauwkeurige verplaatsing over een afstand van ongeveer 40 cm en een microcomputer.

Het eerste wat er moet gebeuren is het vaststellen van de houtsoort. Dat vereist wat kennis van houtanatomie, de kennis hoe hout opgebouwd is. Iedereen heeft weleens gehoord van hard en zacht hout. Zo worden de loof- en naaldboomsoorten onderverdeeld. Dit houtonderzoek wordt ook met de microscoop gedaan. Van de houten voorwerpen die we vinden wordt een klein stukje af genomen en geprepareerd om de kenmerken er van vast te stellen. Het gaat dan om een tien tot twintig kenmerken. Dan weten we of we met eiken- of ander hout te maken hebben.

Door de lens lijken de groeiringen van eikenhout op donkere valleien met hier en daar een rotsblok dat dan een zandkorreltje blijkt te zijn, achtergebleven bij het schuren van het eikenhout. Een heel enkele keer is het een levend landschap, als er ineens een beestje uit het hout kruipt. Je schrikt dan echt. Met de meetmicroscoop worden de afstanden

tussen de groeiringen gemeten. Dat wordt een paar keer herhaald om eventuele meetfouten te corrigeren. Daarna maken we gebruik van de gegevens die we gekregen hebben van Esther Jansma van het IPP: de gemiddelde jaarringafstanden die in West-Europa gemeten zijn. Die zijn het resultaat van vele metingen van eikenhout uit de periode vanaf 1200 tot 1980. Die reeks is het gemiddelde van wat die eiken met een bekende groeiperiode aan gegevens hebben opgeleverd. Het totaal is een beeld van de verschillen van jaar tot jaar in groeizaamheid van de eiken in een bepaald gebied, los van de gezondheid van een enkele boom of de omstandigheid waar hij precies groeide. Aan de hand van deze reeks wordt gekeken waar de eerder gemeten afstanden het beste passen op die reeks. Nu komt de computer aan de beurt. Die berekent dan waar de gemeten jaarringen het beste passen. Hier komt dan weer ervaring om de hoek kijken, om te geloven wat de computer aangeeft. Hij doet het echter veel sneller dan dat wij dat zouden kunnen.

De dendrochronologie berust dus op de overeenkomst van een jaarringenpatroon tussen bomen die gedurende dezelfde periode hebben geleefd en op de mogelijkheid tijdreeksen tot in een ver verleden samen te stellen door bomen te gebruiken met overlappende groeiperioden. Van het Europese eikenhout zijn de jaarringen bekend tot ongeveer 5000 jaar voor Chr. Het enthousiasme voor deze methode is uiteraard te danken aan de nauwkeurigheid die soms mogelijk is. Een stuk eikenhout moet dan wel aan een paar voorwaarden voldoen. Er moeten genoeg ringen opzitten om de kans aanvaardbaar klein te houden dat een overeenkomst op toeval berust. Het spinthout, het levende deel van de boom, dat bij eiken twintig tot dertig jaar dik is, moet met de schors zichtbaar zijn zodat het kapjaar van de boom te bepalen is. Ontbreekt dat laatste, dan kan dat jaar hoogstens geschat worden en krijgt de datering een foutmarge van enkele tientallen jaren. Wat de overeenkomst met de moedercurve in ieder geval oplevert, is een jaar waarin de boom zeker nog geleefd moet hebben. Bij kunsthistorisch onderzoek, zoals bij de eiken panelen waar in Rembrandts tijd op geschilderd werd, kan dat al het verschil uitmaken tussen een meesterwerk en een kopie van een leerling. De bekende Vermeer-vervalser Van Meegeren was dan ook zo verstandig om op 17e-eeuws hout te schilderen.

Helaas vindt de A.W.Z. maar weinig eiken in Zoetermeer. Toch komen we heel wat hout tegen. Dat zit dan in funderingen maar nog meer in de slootkanten, watertonnen en soms in afvoergoten, waar men doorgaans reeds eerder gebruikt hout voor toepaste. Dat hout is dan geen eiken maar meestal grenen. Van deze houtsoort is helaas nog geen reeks gemaakt die bij ons past. Het enige wat we nu kunnen doen is zelf zo'n reeks proberen samen te stellen. Dat proberen we nu te verwezenlijken. Het moet kunnen, maar kost veel tijd. In eerste instantie is daar veel hout uit de Zoetermeerse bodem voor nodig. We zoeken naar oude brede grenen planken, zoveel als we maar op kunnen slaan. Dan moet vastgesteld worden of het echt grenen is. Hierna komt het meten van al die stukken grenenhout. Daarna moeten de computerprogramma's gemaakt worden om de overeenkomst te vinden tussen de gemeten patronen. Omdat het om een omvangrijk project gaat, zijn we maar eerst met een verkenning van het probleem bezig. Het moet lukken, het duurt alleen een paar jaar. Maar dan kunnen we ook nauwkeuriger zeggen wanneer mensen vroeger hun huis of slootkant in Zoetermeer opgeknapt hebben.

Lowie van Zwet

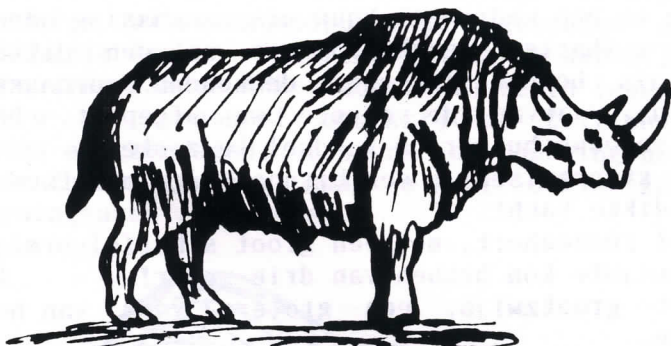
ref: NRC Wetenschap & onderwijs 26-9-1985, Bas de Hond.

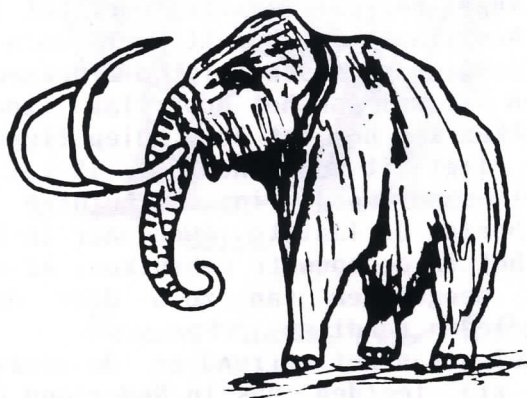
FOSSIELE BOTTEN UIT ZOETERMEER

Op 4 mei 1971 stond in de Rijnlandse Courant dat dhr. Oostra, destijds raadslid van D'66, in Meerzicht in het zanddepot een onderbeen van een mammoet had gevonden. Op 3 april 1976 verscheen er een artikel in de Woonkrant waarin dhr. E.W. van den Burg vertelde dat hij al enkele jaren botten verzamelde uit talloze bouwputten in Zoetermeer. Hij had al een leuke verzameling:

- verschillende botten van mammoeten
- een slag tand en een kies van een mammoet
- halswervels van de wolharige neushoorn
- de oogkas van een oerrund
- een schedelbasisfragment van een steppewisent
- de onderkaak van een glaciaal reuzenhert

Wolharige Neushoorn

Mammoet

- het opperarmbeen van een grootzwijn
- het buikschild van een Europese moerasschildpad.

Waarom liggen deze botten van al lang uitgestorven dieren in Zoetermeer?

Verschillende ijstijden (glacialen) hebben over Europa gewoed. Enkele daarvan hebben Nederland bereikt en de noordelijke helft ervan met ijs bedekt. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien (110.000-10.000 jaar geleden), heeft het ijs Nederland niet bereikt. Wel heerste er een ijzig klimaat: Nederland was een poolwoestijn. In dit landschap liep een aantal dieren rond, waaronder:

- de **mammoet**, met een langharige, roodbruine vacht, kleine oren en een gedrongen bouw als aanpassing aan de koude.
- de **wolharige neushoorn**, die ook een dikke, wollige vacht had als bescherming tegen de koude. Daarnaast bezat hij twee hoorns, waarvan de voorste was afgeplat. Deze hoorn diende als sneeuwschuiver om voedsel te zoeken.
- de **steppewisent**, een bisonachtige met twee forse hoorns en een dikke vacht.
- het **reuzenhert**, met een groot schoffelvormig gewei dat een spanwijdte kon hebben van drie meter!
- het **grootzwijn**, een grotere vorm van het huidige wilde zwijn.

Deze dieren, die destijds ook in Zoetermeer rond gelopen hebben, stierven uit toen het klimaat warmer werd, rond 10.000 jaar geleden. Hun botten werden bedekt met zand, dat door de geringe begroeiing vrij over het landschap stooft. Bijna heel Nederland is bedekt met zo'n zandlaag: het dekzand. Op sommige plaatsen ligt dit dekzand door geologische processen vrijwel aan het oppervlak (zoals in Limburg), op andere plekken kan het tot 30 m. diep liggen.

In Zoetermeer ligt dit dekzand zo'n 15 tot 20 m. onder het oppervlak. Het zand wordt in de huidige tijd opgezogen, zoals bijvoorbeeld de laatste twee jaar in de Noord-Aa weer gebeurde, om het in de bouw te gebruiken. Af en toe wordt er dan een bot meegezogen van zo'n dier dat hier meer dan 10.000 jaar geleden rondliep.

De overblijfselen van het oerrund en de moerasschildpad zijn minder oud: zij leefden pas in Nederland toen het klimaat warmer werd. Het laatste oerrund stierf in 1627 in Polen (ze zijn echter weer teruggefokt!) en de Europese moerasschildpad komt op sommige plaatsen in Limburg nog steeds voor.

Dat deze botten bewaard zijn gebleven in de zandlaag heeft te maken met bepaalde mineralen die gedurende duizenden jaren in het bot zijn afgezet door het grondwater. In tegenstelling tot de veelvuldig opgegraven recente botten zijn fossiele botten veel zwaarder.

Tenslotte kan ik mij niet voorstellen dat er niet meer fossiele beenderen uit zandopspuitingen gevonden zijn in Zoetermeer. Ik nodig dan ook iedereen van harte uit zijn/haar botten te laten zien aan de AWZ, zodat wij ze in ieder geval kunnen bekijken en eventueel beschrijven. Zelf ben ik op donderdagavonden en zondagen, tijdens de openingsuren van Museum 't Oude Huis aanwezig, maar u kunt ook op zaterdag tijdens de openingsuren langskomen.

Joyce van Dijk

Wisent.

Reconstructies naar R.R. Schmidt.

ARCHEOLOGIE EN CHEMIE

Inleiding

Archeologie is een wetenschap die vele andere disciplines nodig heeft om het verleden van de mens goed te kunnen bestuderen. Enkele algemene disciplines zijn; biologie, economie, geografie, chemie, archiefonderzoek, anthropologie etc. De toepassing of uitwerking van de natuurwetenschappelijke technieken die we hier in aantreffen (bv: biologie, chemie) vindt meestal plaats in een laboratorium.

In 't Oude Huis is een simpel "laboratorium" ingericht waar diverse conserveermethoden worden toegepast op voorwerpen die bij onze opgravingen worden gevonden.

Vele technieken kunnen we echter niet toepassen omdat hiervoor peperdure apparatuur alsmede een specialistische opleiding vereist is. Zij worden in dit verhaal wel behandeld zodat de lezer een completer beeld verkrijgt.

Mummies

Dat het klimaat een belangrijke rol speelt bij het behoud van diverse objecten kunnen we zien aan de mummies die her en der over de aardbol zijn aangetroffen. Mummies uit Egypte zijn goed bewaard gebleven omdat de temperatuur en vochtigheid in de piramiden gedurende eeuwen niet werd verstoord.

Mummies uit Groenland van ongeveer 500 jaar oud hebben hun goede staat te danken aan hun invriezing. Heel bekend is ook de Tollund-man uit Denemarken. Dit veenlijk is voor een groot deel in perfecte staat (mooier dan Toetanchamon) door de zure en luchtdichte conserverende eigenschappen van veen.

De omstandigheden kunnen ook wel eens minder gunstig zijn. Bij opgravingen in Sutton-Hoo (Oost Engeland) kwamen lichamen van mensen van rond het jaar 900 aan het licht die nauwelijks waren te onderscheiden van de omringende grond. Soms vindt men alleen nog maar een z.g. lijksilhouet terug. Dit is een lichte verkleuring van de bodem in de vorm van een lichaam.

Het is dus duidelijk dat het milieu een belangrijke invloed heeft op de voorwerpen die zich in de grond bevinden.

Schepen

De houten schepen die in de Flevopolder zijn gevonden, moesten direct worden behandeld. Het natte milieu waarin de schepen gedurende eeuwen bewaard werden, heeft bederf van het hout voorkomen. Bij de drooglegging van de polders kwamen de schepen echter boven het grondwater te liggen en ze zouden snel uit elkaar zijn gevallen als het hout niet was geconserveerd.

Dit verhaal is ook van toepassing op de kano's en schepen uit de Romeinse tijd die bij Zwammerdam werden gevonden, de vis-fuik van Bergschenhoek en schepen als de Amsterdam, de Batavia en de Mary Rose.

Men conserveert het hout door impregnering met een mengsel van een was en water. De was verstevigt de celstructuur van het hout, waardoor uitdroging en krimpung wordt voorkomen. Door de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders worden diverse schepen geconserveerd. Tegen een kleine vergoeding kan de AWZ hier ook hout laten conserveren. Zelf conserveren zou aanmerkelijk duurder zijn. De was, waarmee hout wordt behandeld, kan ook worden gebruikt om leder mee te conserveren. Deze methode is door zijn eenvoud te prefereren boven andere methoden die voor lederconservering worden gebruikt.

En nog wat andere mogelijkheden....

Een laboratorium kan archeologisch onderzoek tevens ondersteunen door het uitvoeren van chemische analyses en dateringstechnieken. Bekend is de "C-14 datering" waarmee men tot 70.000 jaar oude voorwerpen kan dateren. Voor nog oudere voorwerpen past men de "Kalium-Argon methode" toe. Deze werd in Tanzania toegepast zodat men mensachtige resten uit de Olduvaikloof kon dateren die ongeveer 2 miljoen jaar oud zijn.

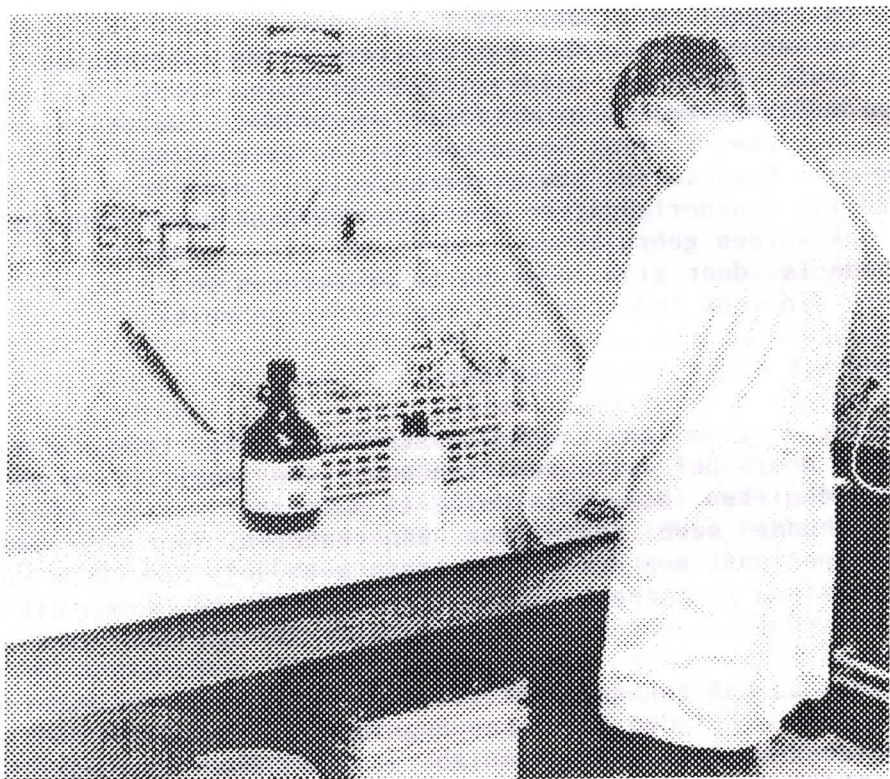
Nog vers in het geheugen: De lijkwade van Turijn. De ouderdom hiervan is niet 2000 jaar maar ongeveer 500 jaar, dus uit de middeleeuwen. Verschillende laboratoria hebben onafhankelijk van elkaar de C14-datering uitgevoerd en elk laboratorium kwam op praktisch dezelfde ouderdom voor de lijkwade.

Door middel van "Infrarood Spectrometrie" aan een barnstenen ketting is te bepalen uit welk gebied deze afkomstig is. Hierdoor wordt er meer duidelijk over de handelsbetrekkingen tussen volkeren in de oudheid.

Oude nederzettingen verraden hun aanwezigheid door afval waarin fosfaat voorkomt. Door bodemonsters chemisch te analyseren op fosfaat kan de ligging van nederzettingen worden opgespoord. Bij het huidige Wijk bij Duurstede lag rond het jaar 1000 de handelsstad Dorestad. Mede dankzij de fosfaatmethode kon de ligging ervan worden opgespoord.

Rontgenstraling wordt niet alleen in ziekenhuizen gebruikt, maar ook door archeologische laboratoria. In een op het oog roestige bonk ijzer werd eens zilveren inlegwerk met bronzen knoppen zichtbaar door toepassing van rontgenstraling. Een goede reden dus om ieder voorwerp serieus te onderzoeken.

De mogelijkheden binnen onze archeologische werkgroep zijn

natuurlijk beperkt. Lang niet alle beschreven methoden zijn door ons toepasbaar of te betalen. Een C-14 datering van een object kost maar liefst 1000 gulden. Lederen objecten zijn wel gemakkelijk zelf te behandelen en de ontwikkelde methoden worden nu met succes door ons toegepast. Metalen voorwerpen kunnen met redelijk resultaat worden behandeld maar we proberen toch steeds betere methoden te ontwikkelen. Tevens wordt er nu gewerkt aan een methode om het fosfaatgehalte van de bodem te kunnen vaststellen.

Hopelijk is met bovenstaand verhaal het bestaan van een laboratoriumfunctie binnen onze vereniging verklaard.

Ron Lagas

HET PROJECT LEIDSEWALLEN

In 1984 werd bekend dat de gemeente Zoetermeer plannen had om de Noord-Aaplas te vergroten. Dit betekende dat het noordelijke deel van de Leidsewallen tot aan de Elleboogsewetering zou worden drooggelegd en afgegraven.

Omdat de Leidsewallenwetering van grote historische en economische betekenis is geweest voor Zoetermeer - het was een belangrijke waterweg tussen Leiden en Delft waarover de turf werd afgevoerd en grensscheiding tussen Zoetermeer en Zegwaart - werd besloten een archeologisch onderzoek uit te voeren om zodoende zoveel mogelijk historische gegevens uit de grijpparmen van de graafmachines te redden.

Het doel van het onderzoek was vast te stellen hoe en wanneer de Wallen ontstaan waren: was het een natuurlijke gekanaliseerde waterloop of volledig door mensenhanden gegraven? Wat was de functie door de eeuwen heen, wanneer werden de oevers voor het eerst bewoond en wat was het karakter van die bewoning? Wat voor invloed had de vervening op de Wallen en zijn bewoners?

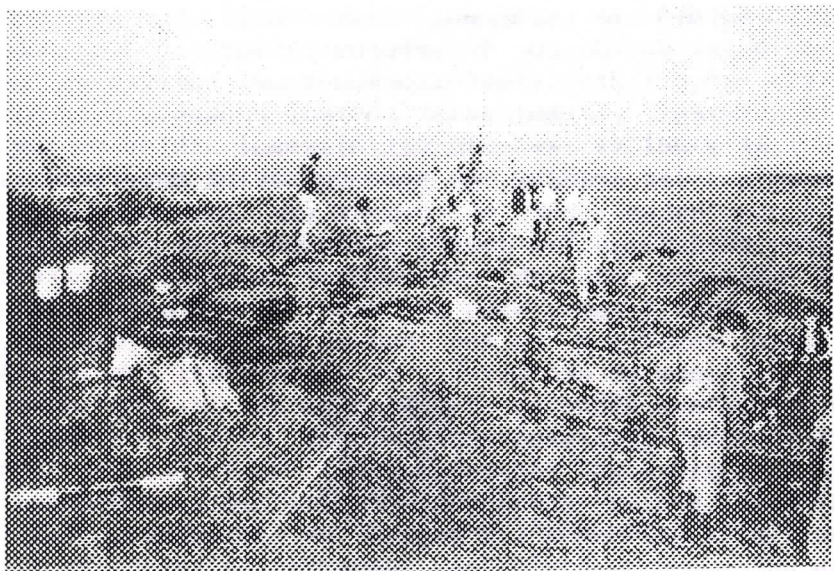
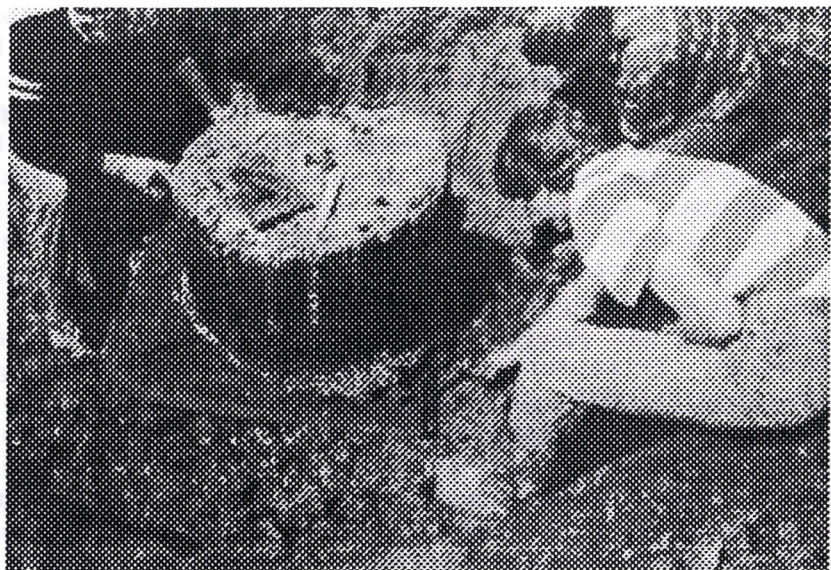
Omdat het te onderzoeken terrein vrij groot was (2 km lang en 50 m breed), was het noodzakelijk gericht te kunnen graven - dus met de meeste kans op bodemvondsten. Het vooronderzoek werd verdeeld in archiefonderzoek en veldonderzoek. Bij het archiefonderzoek werd ook modern archiefmateriaal betrokken. Het voert te ver om de resultaten hiervan te geven, maar enkele bronnen kunnen toch niet ongenoemd blijven: kadasterkaarten, geologische kaarten, PTT-kaarten en kabel- en leidingenkaarten. Ook zijn luchtfoto's vanaf de vijftiger jaren bestudeerd en in het bijzonder de infraroodfoto's van dit gebied. Mondeling onderzoek bij Gemeentebedrijven en eigenaren van grond in dit gebied leverde ook belangrijke informatie op. Het historisch archiefonderzoek vond hoofdzakelijk in Leiden plaats. Onderzocht werden o.a. de verpondingskohieren en oude kaarten, waaronder de werkkaarten van de landmeter Klaas Vis uit 1758 en de kaart van Rijnland van Jan Jansz Dou uit 1647. In het gemeentearchief van Zoetermeer werden de veenkohieren (turfsteeckregisters) bestudeerd. Ook werd enig toponymisch (veldnaamkundig) onderzoek

gedaan. waaruit bleek dat de Leidsewallen in de 13e eeuw reeds bestaan moeten hebben.

Tegelijkertijd ging het veldonderzoek van start, bestaande uit de "Landesaufnahme" en het meetkundig onderzoek. Bij de "Landesaufnahme" wordt al het archeologische materiaal dat aan de op- pervlakte van akkers en weilanden ligt systematisch verzameld. Tot op 50 meter van de wetering werden alle akkers langs de Wallen onderzocht, hetgeen resulteerde in duizenden vondsten (scherven). Deze bleken voornamelijk uit de 17e eeuw te stammen. De oudste waren 13e-eeuws met uitzondering van een tachtigtal scherven uit de Romeinse tijd. Het meetkundig onderzoek richtte zich op het karteren en sonderen van heuveltjes langs de Wallen. Met prikstokken werd vastgesteld of de heuveltjes gelaagd waren en eventueel zand- of puinlagen bevatten, hetgeen een indicatie voor bewoning zou kunnen zijn. De heuveltjes waren van belang omdat we er van uitgingen dat er op de woonerven niet verveend zou zijn en deze dus ook nu nog hoger zouden liggen dan hun omgeving.

Nadat dit onderzoek was afgelopen, werden alle gegevens gecombineerd op een archeologische kaart, waarop alle mogelijke "sites" (archeologisch belangrijke terreinen) werden aangegeven. Aan de hand hiervan werd een opgravingsplan gemaakt, waarbij de door de gemeente als eerste af te graven gedeelten het eerst voor opgraving in aanmerking kwamen.

Omdat er maar weinig tijd en veel te doen was, werd besloten tot het graven van een groot aantal proefsleuven door de sites. Met de gemeente werd afgesproken dat we af en toe konden beschikken over een graafmachine, die dan ook bijv. bij de Hoornsloot diverse malen is ingezet. De graafmachine heeft overigens min of meer bij toeval in 1988 nog enkele huisplattegronden voor ons blootgelegd bij de afgraving van de Wallen. In totaal zijn er 24 putten en sleuven gegraven van bij elkaar een paar honderd meter lengte. Twee putten zijn in de zomer van 1987 door de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis onder onze leiding opgegraven. Dit was een educatief project met ongeveer 20 deelnemers uit heel Nederland, dat diende ter instructie in de archeologie en het opgraven in het bijzonder.

De resultaten van de opgraving aan de Leidsewallen waren boven verwachting zeer goed. In totaal zijn er 10 fragmentarische tot complete huisplattegronden gevonden. Meestal betrof het huizen gelegen op terpen en gefundeerd op palen, in noord-zuid-richting gelegen. Er werden een groot aantal 17e-eeuwse perceelslootjes en insteekhaventjes gevonden en een drietal waterputten met een bodem van schelpen ter filtratie van het water. Er is een duidelijk inzicht verkregen in de opbouw van de terpen in dit gebied vanaf het einde van de 14e eeuw en ook een duidelijk beeld van de opbouw van de Wallen zelf. Tot slot is de middeleeuwse Hoornslot getraceerd. Deze sloot bevatte een gesloten vondstcomplex dat liep van ca. 1620 tot ca. 1720 met een keur aan glaswerk en majolica.

De uitwerking van de opgraving zal zeker nog enige jaren vergen vanwege het enorme aantal verzamelde gegevens. Er moet zeer veel aardewerk gerestaureerd en getekend worden, waarna getracht zal worden te komen tot een lokale typologie. Al het leer moet geconserveerd en gedetermineerd worden, evenals de meeste houten objecten. Ook zal veel aandacht besteed worden aan botten- en zadenonderzoek. Dan zijn er nog vele tientallen tekeningen die uitgewerkt en bestudeerd moeten worden om een duidelijk beeld te krijgen van de huisplattegronden en de microstratigrafie van de terpen. Tevens kan het archiefonderzoek nog wel uitgediept worden om alle gegevens in een juist sociaal-economisch en historisch kader te plaatsen. Pas als dat allemaal achter de rug is, zal een definitief verslag van deze opgraving het licht zien.

Namens de A.W.Z., R.S. Sterk

DE LEGENDE VAN HET REGULIERENKLOOSTER

Een zeer hardnekkig verhaal wil dat er aan de Reguliersdam in Zoetermeer een klooster gestaan zou hebben van Reguliere monniken. Deze interessante gedachte, ontstaan in 1719, is tot op de dag van vandaag door vele boeken en andere schrijvers overgenomen. De voorganger van de Archeologische Werkgroep Zoetermeer, een werkgroep o.l.v. Ger Koek, hoopte bij een eerste opgraving in 1976 nog resten van het "klooster" terug te vinden. Helaas blijken noch geschreven bronnen, noch het bodemarchief het bestaan van een klooster op die plaats te rechtvaardigen.

De naam Reguliersdam komt voor het eerst voor op een kaart die Jan Liefrinck in 1574 vervaardigde van de strijd tussen de Spanjaarden en de watergeuzen in dat gebied. Hierop komt geen klooster aan de dam voor, terwijl wel alle andere kloosters in de omgeving afgebeeld zijn. Romeyn de Hooghe vervaardigde in 1670 een prent van de gevechten op de Landscheiding in 1574 waarop de Reguliersdam met forse bebouwing is uitgerust. Let wel: deze prent werd een eeuw na de strijd gemaakt! De eerste, die speculeerde dat er een klooster gestaan zou hebben, was H. van Heussen die in 1719 "Oudheden en Gestigten van Rijnland" het licht deed zien. Hierin oppert hij de veronderstelling dat er aan de dam wel een inmiddels verdwenen klooster gestaan zou hebben, gezien de naam "Reguliersdam". Het ligt voor de hand om regulier te associëren met kloosters en monniken en velen hebben hem daarin dan ook nagevolgd in de 270 jaar die sindsdien verstreken zijn.

J. de Clerc deed er in 1730 nog een schepje bovenop door in zijn "Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden" een prent op te nemen van het ontzet van Leiden in vogelvlucht. Hierop staat zelfs een brandend kerkje aan de dam getekend! Weer een fantasieprent, 160 jaar na dato gemaakt, maar wel zeer bekend. In Zoetermeer kom je hem ook nu nog tegen op bijv. placemats of als reproductie in lijsten aan de muur.

In de archieven is tot nu toe niets gevonden over een eventueel klooster. Dit is des te meer opvallend daar er over kloosters meestal zeer veel materiaal aanwezig is. Niet alleen bewaarden kloosters hun papieren zuinig, maar vaak hadden zij grondbezit en kregen zij schenkingen, allemaal zaken die op papier of perkament vastgelegd werden. Van alle kloosters in de omgeving zijn dat soort gegevens bekend en

van het Zoetermeerse klooster dan toevallig niet? Het bestaan van een klooster wordt nu wel zeer onwaarschijnlijk om niet te zeggen: onzin!

Vanwaar dan toch die naam Reguliersdam? Gelukkig (anders was dit stukje ook niet geschreven) werd enige tijd geleden een akte ontdekt die de aanwezigheid van monniken in de buurt van dat stukje grond bevestigde. In de handschriftenverzameling van het Rijksarchief in Zuid-Holland (nr. 481) bevindt zich een 18e-eeuws afschrift van een akte uit 1423 waarbij de erfgenamen van Martijn Jacobsz een stuk turfland aan de Zijdewinde (= de Landscheiding) verkopen, dat eerder eigendom was van "den gemenen convente der regulieren van Leyderdorp". Gezien het feit dat deze grond westelijk aan de Landscheiding grensde is er maar één plaats binnen Zoetermeer waar het gelegen kan hebben: namelijk het gedeelte van de Landscheiding tussen de spoorlijn en de Reguliersdam, waar de Landscheiding praktisch in noord-zuidrichting loopt. In een ander geval zouden de windrichtingen in de akte zeker met noordoost of zuidwest zijn aangegeven, zoals vaak in Zoetermeer. De Dorpsstraat loopt hier bijvoorbeeld van noordwest naar zuidoost, dus niet strikt west-oost. De huizen aan beide zijden worden in akten altijd aangeduid als staande aan de noordoost- of zuidwestzijde van de straat.

Blijft nog een probleem: het reguliere klooster Engelendaal in Leiderdorp werd pas in 1386 gesticht en in 1423 was het klooster al geen eigenaar van de grond meer. Wel een korte periode voor naamgeving. We houden echter vol: ten eerste waren de monniken "nieuwe" gezichten in het turfdelversdorp. Hun land lieten zij waarschijnlijk afgraven door Zoetermeeders en als eigenaren sprongen zij uit boven de gebruikelijke stedelingen die hier turfgrond hadden. Ten tweede waren zij eigenaar in een periode dat er volop turf gestoken werd en zij zullen zich dus veel bemoeid hebben met hun grond. Ten derde is het mogelijk dat zij betrokken waren bij de bouw of verbetering van de overtoom in de vaarweg naar Delft vlak bij hun land - toen steeds belangrijker wordend vanwege de Delftse brandstof (turf)behoefte. De bestaande dam in de Delftsewallenwetering kreeg daarmee mogelijk zijn naam. De naamgeving is dus nog steeds niet geheel zeker, maar het klooster kan op grond van het bovenstaande wel naar het rijk der fabelen verwezen worden.

Met dank aan A. Rijlaarsdam te Kampen.

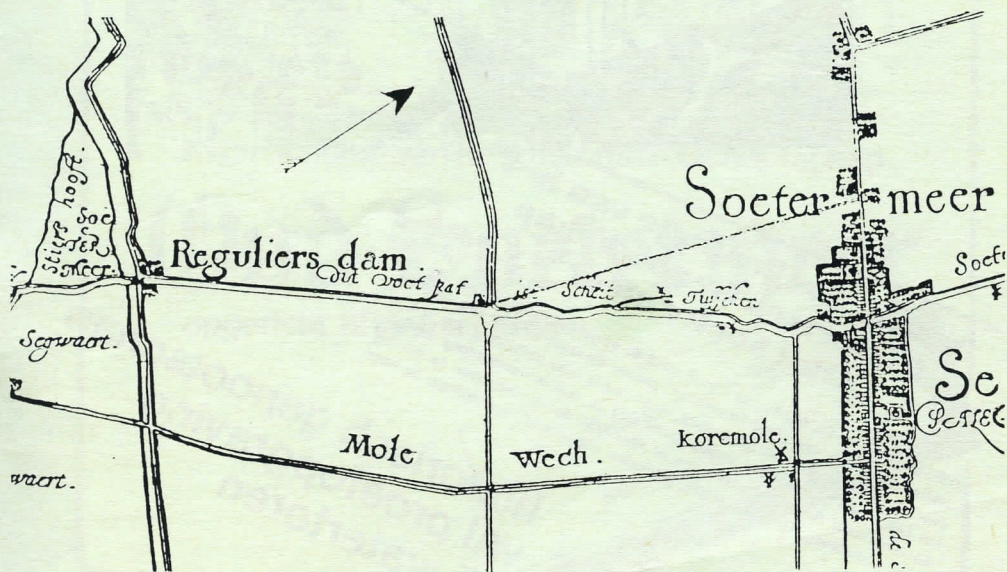
Ronald Grootveld.

I N H O U D S O P G A V E

blz.

Van de redactie.....	1
Dialezing Rijnland.....	1
Agenda Ledenvergadering 12 dec.....	2
Cursus Oud Schrift.....	2
Nieuwe leden.....	3
Verslag Ledenvergadering 9 mei.....	4
Begroting 1990.....	6
De ontwikkeling van de A.W.Z.....	8
De archeologische opgraving.....	17
De uitwerking van het projekt Palenstein.....	19
Hout onderzoek.....	22
Fossiele botten uit Zoetermeer.....	24
Archeologie en chemie.....	27
Het project Leidsewallen.....	31
De legende van het Regulierenklooster.....	35

APRIL 1971

Sektie Archeologie van het Historisch Genootschap „Oud Soetermeer”

ZOETERMEER — Op donderdag 1 april vond de oprichtingsvergadering van de Sektie Archeologie van „Oud Soetermeer” plaats. De stoot hiertoe was gegeven door het bestuur van Oud Soetermeer, onder meer naar aanleiding van een in het Streeksblad gepubliceerd vraaggesprek met de amateur-archeoloog en oud-Zoetermeerder A. J. M. Tetteroo, en de voor Oud Soetermeer door de Provinciaal Archeoloog, Drs. H. Sarfatij, gehouden voordracht: Archeologie en haar Amateurs.

historisch genootschap
wil proefopgraving
bij watertoren